

però també *exilis aqua* «un filet d'eau» en Ammianus Marcellinus (S. IV), *exilis omnium* «privé de tout» en Plaute, i Columella usa *exilitas* justament per «stèril·litat du sol». ¿Arcaisme llatí salvat excepcionalment de la primerenca romanització de la terra d'Isona (AESO), que és la Conca de Tremp? ¿Semicultisme notarial popularitzat? La influència de *EXSICCUS*, precisament molt vividor en aquesta mateixa comarca (veg. AIXECAR), és natural.

AIXELLA, del ll. AXILLA id. □ 1.ª doc.: mj. S. xv, i en un text occitanitzant ja en el XIII.

En Jaume Roig descrivint de mal borràs el cos d'una vella: «la vella fembra / del temps no-s membra: / tendrà la pancha / ab plechs, con mancha, / ab semblant pell / com terçanell / o chamellot; / parrà bossot / buyt, la mamella, / put-li la *exella*; / cap alquenat, / front estirat, / no tendrà dents / --», *Spill*, v. 1184; *AlcM* en dóna algun testimoni de c. 1500; «les *axelles*: ala, axilla», OPou, *TbPu.*, 250, «la pudor de la suor de les *axelles*: hircus», ibid. 233. Continua essent el mot usual fins als extrems de la llengua; en el parlar vulgar d'alguns llocs el mutilen en *xella*, sobretot a les Illes (eiv., PzCabreró); a la major part del Princ. hi ha tendència a dir, amb superabundància, *sota l'aixel·la*, i fins a reemplaçar-lo per un cpt. *el sotaixel·la* (així a Barcelona i al Pallars Sobirà, 1932-4), implicant vagament que s'hi distingeixi el múscul, o lligament carnós de muscle i braç, de la cavitat inferior. Prové del ll. AXILLA id., mot diminutiu de la família de ALA (< AXLA), que en la llengua arcaica designava també l'aixel·la i després es reservà per al membre del cos dels ocells; AXILLA s'ha conservat com a romànic en català i en les llengües de França i Itàlia.¹ El nostre mot es llegeix ja en una lírica de Cerverí de Girona: «car blans semblans te traï cor sots l'*exela*, / e-l cors, axí com fis amans, conquer» (7Ug/52R.25, 'una cara falaguera t'estira i atrau el cor de dessota l'aixel·la...'), però això no és més que la fonètica catalana de l'oc. ant. *aissela*, i aquests versos semblen imitats d'un passatge semblant de Peire Vidal (Rayn. I, 43).³

DERIV.: *Aixelló* (*AlcM*). *Aixel·leró* «quadrado, pieza que se pone en las camisas debajo de la manga» (Sanelo 70), en var. *eixel·leró*, que correspon a la var. valenciana *eixelles* «sobaco» (JRoig, Sanelo) mot usual avui no sols a Sueca (Borràs Jarque, *BSCC* XIV, 385), que *AlcM* recull pertot a les Illes, P. Val. i cat. oriental;² com a terme de comparació de cosa o persona accessòria: «en eixa casa hi havia... / jo no dic qui, ni qui no: / han cusit una camia / i han perdut s'*axilleró*» men. (Camps Merc., *Folkl. Men.* I, 134). La variant mallorquina *əʃəla* = *eixalar* probablement no és més que una alteració fonètica assimilatòria amb poca o cap influència d'*aixel·la*.

¹ No hi ha hagut altra forma antiga que AXILLA; un **ascella*, que posa *AlcM*, no ha existit en llatí, i és només la grafia del mot italià malentesa. En català central i balear la vocal *é* de *aixel·la* correspon a una *ĕ* teòrica, però això no passa de ser la substitució

trivial (cf. el mateix cas en *mamella* MAMILLA) d'una terminació poc corrent per una de general (com molts canvien *donzella* en *donzèlla*, i bastants *ventrèll* en *ventrèll*). — ² *Exelera* o *exeleta* per 'aixel·la' en dues còpies d'un doc. de 1458, p. pel P. Baraut en la monografia del santuari del Miracle (Solsona): segurament és *exelleta* la forma ben llegida, cf. *aixel·leronet* a Llofrui. — ³ Com a duplicat tècnic savi *axilla* «angle o racó que fa la unió d'una fulla amb la seva branca», Ed. Fontserè, *CiFiNat.*, p. 139.

Aixamicar, aixemicar, V. *xemicar*, mica *Aixemugues*, V. *samuga*

AIXENA o XENA, 'mesquita, matèria que es treu de les comunes per usar-la com a adob'. Mot que no tenim prou documentat. Un amic, Andreu Russinyol, ens diu que és un terme pagès usat a Sentmenat i la seva rodalia: *l'əʃəna*. Manquem de tota confirmació en altres fonts¹ i comencem per no estar segurs si la *a-* pertany o no al substantiu; Russinyol vacil·lava, i preguntant-ho ara a altres tres persones del poble, opinen que és *ʃəna*. Una idea a estudiar millor és si podria venir d'un plural neutre ll. EXTĒNDA 'coses que han de sortir', o sigui que s'han de llevar d'on són i treure-les de la casa; cf. la definició que donen, el *DFa*. i els altres, a *mesquita*: «substància que es treu de ---»: seria una mica un eufemisme, com ho és el sinònim «mercadèria» i, al capdavant, el mateix *mesquita*. Ni contra aquesta idea, ni en l'aspecte fonètic, almenys, no hi hauria objeccions; tampoc no s'hi oposaria el timbre de la *è*, car si és veritat que fóra normal *ĕ* > *é* (MERENDA > *beréna*), es nota que en els mots en *-ena* hi ha sovint invasió de la *è*, com en *mullèna* MOLLĒNDA, *faèna* < FACĪĒNDA, *ofrèna* < OFFERĒNDA, *es-mèna* EMĒNDAT, -ĒNDA (exemples que alhora comproven el caràcter natural de tals formacions participials d'obligació, amb tendència a passar a abstractes col·lectius), fet ben explicable per la considerable freqüència dels mots de terminació o sufix *-è*, *-ena*. Hi ha un *aixena* 'pua que es clava al dit o a la mà', segons *AlcM* en dos pobles de l'alta zona Pallars-Ribagorça (Bonansa i Senterada), mot del qual tampoc no hi ha confirmació (articlet signat per Alcover i no sabem reportat per qui): al capdavant una pua així també és una cosa «de les que s'han treure». Aquest ens hauria pogut orientar cap al ll. tardà SCINDULA variant de SCANDULA 'llata, post usada per cobrir teulades', però aquest supòsit ensopegaria amb dificultats fonètiques, pel grup ND'L (i adhuc la inicial, cf. *centella*, *-illa*, SCINTILLA).²

DERIV. possible seria *aixanesc* 'reunió de dones que fan gresca' que el *DAG*. reporta de la Plana d'En Bas (Garrotxa), i *AlcM* d'Olot i Rocabrúna, i que MVayreda aplica, en la forma *aixanés* al rebombori que fan uns homes renegaires (*Puny.*, 224): es partiria de la idea de 'cosa sobrera, menyspreable', cf. expressions comparables com *fer mullader*, *fer safareig*, *merder*, etc. No fóra gaire versemblant, en canvi, relacio-